
**Inventari d'un arxiu patrimonial:
els Delhom-Gibert de Castelló d'Empúries**

Per MARISA ROIG I SIMON

ARXIUS

Annals de l'IEE, núm. 29, Figueres, 1996

L'arxiu patrimonial de Josep Ma. Bosch i Aymerich* fou ingressat a l'arxiu municipal de Castelló d'Empúries l'any 1992. Està integrat per les branques Pell, Borrell, Duran i Puig, de Cadaqués, i pels Delhom i Gibert, establerts a Castelló d'Empúries des de principis del segle XIX. Abasta des de la primera meitat del segle XVII –es disposa de dades a partir de 1630– fins al segle XX.

Els primers criteris seguits en la classificació i ordenació de la documentació de l'arxiu han estat la seva divisió en dues grans seccions: el patrimoni Delhom i el patrimoni Gibert. A part de la documentació pròpiament dita, el fons ingressà acompanyat d'una important biblioteca familiar i d'altre material que ha estat distribuït en tres grans seccions més: la biblioteca, la classificació de la qual s'ha materialitzat seguint les normes de la Classificació Decimal Universal (CDU), i de la qual s'han comptabilitzat un total de 191 volums. Una altra ha estat l'hemeroteca, dividida en dues subseccions: la de premsa i la de publicacions periòdiques generals i legislatives. I per últim, una agrupació artificial que hem anomenat col·leccions especials, on s'inclouen sis subseccions: l'arxiu d'imatges, format per un àlbum familiar amb 58 positius en paper, cartografia i material gràfic, (d'aquesta, en destacaríem dos cartells, un del Beat Maurici, fill de Castelló i un altre, colorejat, sobre el procés de metamorfosi dels cucs de seda de mitjan segle XIX). Pel que fa als anuncis i als cartells publicitaris, tots fan referència a cures medicinals, banys de vapor, elixirs miraculosos i sessions hipnòtiques, una part dels quals s'utilitzen com a publicitat de l'establiment de banys de vapor a la russa, propietat de Joaquim Delhom. Dels manuscrits, en destaquem el diccionari espanyol/francès/català, suposadament escrit per Francesc Delhom i una còpia manuscrita en català del text original de les *Ordenacions que feu lo señor Rey D. Jaume [...] de Barcelona ab consell dels homens i de tots los sabis [...]*.

* Josep Ma. Bosch i Aymerich, arquitecte i enginyer, va néixer a Girona; tot i que viu a Barcelona se sent profundament arrelat a l'Empordà. És el fill petit de sis germans, el seu pare, Josep Bosch Bataller, era de Vilanna i exercí d'advocat; la seva mare, Martina Aymerich Gibert, era filla de Pilar Gibert Delhom i de Ramon Aymerich Guardia, propietari de Rupjà. La Pilar era la filla gran de la Josepa Delhom Cremadells i d'en Miquel Gibert, de Castelló d'Empúries.

Hom voldria agrair al senyor Bosch l'ingrés del seu arxiu particular a l'arxiu municipal de Castelló d'Empúries i molt especialment a la seva cosina, Magdalena Mallol i Bosch, per haver-nos facilitat les dades genealògiques de la família.

PATRIMONI DELHOM

Aquesta divisió l'hauríem de qualificar de convencional, s'hi han concentrat tots els llinatges cadaquesencs ascendents, per matrimoni, de la nissaga Delhom –els Pell, els Duran, els Borrell, els Puig.

El matrimoni que l'any 1830 uní una Borrell Pell amb un militar figuerenc de cognom Delhom contribuí a enfortir l'extens patrimoni dels llinatges de Cadaqués. Francesc Delhom fou, sens dubte, el personatge més significatiu de la família. Es dedicà de ferm a les propietats que li sobrevingueren i fou un dels principals compradors de béns desamortitzats⁽¹⁾ de la província de Girona. Militar de carrera⁽²⁾ i de conegudes conviccions liberals, fou molt amic de polítics influents de l'època, com el diputat Enric Climent Vidal. El 1854 fou nomenat alcalde de Castelló d'Empúries i dos anys després jutge de pau.

Tot i que va tenir descendència, els seus fills van morir en edat prematura, l'últim dels quals ho féu poc temps després que la seva mare, l'any 1839. Fou llavors quan s'inicià una etapa de dificultats per a la consolidació del patrimoni. Després de diferents litigis amb membres de les branques col·laterals de la família, el patrimoni es dividí en tres i Francesc Delhom n'heretà una part. La disgregació dels béns afectà també l'arxiu familiar. Mitjançant un inventari conservat i signat pel notari de Castelló, Joan Salamó, tenim coneixement dels documents que hagué d'entregar Francesc Delhom a Ferran Trèmols, farmacèutic de Cadaqués, cosí segon de la difunta esposa de Delhom i hereu d'una altra part del patrimoni. A l'esmentat document s'hi fan referència dotze pergamins (segles XVI-XVII) i quaranta-vuit "escriptures", pertanyents a les branques Pell i Borrell de Cadaqués, i que en definitiva eren les propietats que en el futur haurien de ser traspassades al farmacèutic.

Francesc Delhom es casà en segones núpcies amb Maria Cremadells, de Torroella de Montgrí, amb qui tingué una filla.

PATRIMONI GIBERT

Les primeres referències als Gibert situen el llinatge a Saus i a Camallera. L'any 1829 s'instal·laren definitivament a Castelló d'Empúries. Gràcies a una venda a carta de gràcia, els Gibert compraren, a la vídua del qui fou causídic de Castelló d'Empúries, Joan Girbal, una casa i un paller, ambdós situats prop del portal d'en Cabra. El 1839 adquiriren una altra casa al mateix indret, i en concret al carrer Palau dels Comtes; aquest conjunt conformaria el que, encara avui dia, és la casa pairal dels Bosch.

1. Entre els anys 1837 i 1854, féu compres per valor de 584.622 rals. R. CONGOST, *Els propietaris i els altres*, Vic, 1990, p. 200. Adquirí, entre altres, el convent de Sant Francesc i el de Sant Agustí, de Castelló d'Empúries. Arxiu Bosch i Aymerich: 1.2.6.2. un.inst. 4.

2. Fou un personatge clau en la formació de la Milícia Nacional de Figueres. Lluità al costat del governador de Figueres, Joaquim de Caamaño. El 1833 el nomenaren capità de la milícia urbana de Llançà i el 1839, comandant d'armes de Castelló d'Empúries. M. ROIG SIMON, "L'arxiu patrimonial Bosch Aymerich de Castelló d'Empúries" *Villa Castilionis Impuriarum*, núm. 2, 1996, p. 61-67.

*Façana principal
de la casa pairal
Gibert, situada al
carrer Comtes
d'Empúries, de
Castelló d'Empúries
(Foto J.A. Rodeja).*

Els Gibert anaren conformant al llarg de la primera meitat de segle un important patrimoni i foren potents compradors de béns desamortitzats.⁽³⁾

L'entroncament de la branca Gibert amb la Delhom es va produir el 1861, arran del matrimoni entre Miquel Gibert i Josepa Delhom. Després de la mort del seu sogre, Miquel Gibert es féu càrrec del patrimoni Delhom i realitzà diverses obres de millora en les diferents propietats, on invertí un total de 16.150 pessetes. Arranjà, entre altres, el convent dels agustins, aleshores arrendat a la guàrdia civil. Gibert hi féu construir un paller i agencà i empedrà les quadres dels cavalls.

Miquel Gibert exercí petits càrrecs públics: el juny de 1884 fou nomenat membre de la Comissió Permanent de Salubritat Pública de Castelló, i el 29 d'agost del mateix any el nomenaren membre de la Junta Local de Sanitat.

3. Josep Gibert l'any 1841 adquirí terres del convent de la Mercè, del convent dels dominics i, juntament amb set propietaris més de Castelló, compraren la Casa del Delme, situada a la plaça de l'Església. Arxiu Bosch i Aymerich: 1.2.5.2. un. inst. 11.

CONTINGUT DEL FONS INVENTARIAT

Per a la confecció de l'inventari, primer s'han desenvolupat dos quadres de classificació⁴ independents, d'ídèntiques característiques i adaptats a les sèries documentals que s'han conservat de cadascuna de les famílies.

Els documents ingressats d'ambdós patrimonis anaren acompanyats d'un llibre mestre. En el volum corresponent als Delhom, amb les cobertes de pergamí, hi consta un índex de les sèries documentals ordenades alfabèticament i desplegades en els cinquanta-nou folis que el precedeixen. Fou escrit pràcticament tot del mateix puny entre els anys 1836 i 1863. Amb tot, el nombre de documents que s'han conservat d'aquesta família supera els referenciats en el llibre mestre, que suposadament féu redactar Francesc Delhom. Del llinatge Gibert, el llibre mestre s'ha conservat fragmentat en dues peces, sense índex ni cobertes, la primera de les quals consta de divuit folis i la segona de vuit; el volum fou escrit a mitjan segle XIX. La major part de les peces documentals de l'arxiu presentaven, a la part superior, un número i una lletra, D o G, segons formés part del llinatge Delhom o Gibert. Es va comprovar que aquesta numeració es corresponia amb la dels llibres mestres.

La tipologia documental d'aquest fons és la pròpia dels arxius de caràcter patrimonial. Hi trobem la documentació típicament privada: memòries, llibres de comptes, correspondència, condecoracions, títols i mèrits personals. Del llinatge Delhom caldria destacar la sèrie de correspondència particular entre Francesc Delhom i el seu amic Enric Climent Vidal. Les vint cartes que s'han conservat foren escrites entre els anys 1854-56 (Bienni Liberal), quan Climent desenvolupava el càrrec de diputat a les Corts de Madrid i Delhom el d'alcalde de Castelló d'Empúries.

També és interessant la sèrie sobre documentació comptable. A l'inventari del patrimoni Delhom, hi surten referenciats sis llibres de comptabilitat, quatre dels quals són en forma de llibretes, però que per la seva estructura i contingut gaudeixen de les mateixes característiques que qualsevol llibre de comptabilitat –separació entre entrades i eixides, preus de venda de les col·lites... Només hi trobem una llibreta que ha estat reservada exclusivament a una sola propietat, el convent de Sant Francesc de Castelló d'Empúries, comprada en el període de la desamortització dels béns eclesiàstics. A l'esmentada llibreta s'hi han anotat les despeses i els ingressos de la venda de pedres, columnes i altre material després que l'edifici fos enderrocat. El document més important d'aquesta sèrie és un llibre de comptes de doble entrada, amb tapes de pergamí, lligat amb betes i amb un índex alfabètic. El volum consta de 152 folis numerats i ordenats cronològicament. Fou escrit entre els anys 1833

4. Els criteris seguits en la classificació del fons són els proposats per P. GIFRE i M.A. ADROHER a la ponència "Arxius privats i arxius patrimonials a Catalunya", que fou llegida a les I Jornades d'Arxivística de Catalunya, Ribes de Freser 1987, i publicades a la revista *Lligall*, l'any 1988. Més tard, Gifre perfeccionaria el mateix sistema de classificació en un seminari-curs impartit a Figueres l'any 1992: *Seminari sobre arxius Patrimonials, possibilitats historiogràfiques*.

i 1864; s’hi troben anotats els ingressos i les despeses sobre l’exploració agrícola –el preu dels productes agrícoles, els pagaments fets al personal de l’exploració, les compres, els arrendaments.

Pel que fa a la resta del fons, originàriament els documents poden ser notariais, municipals i eclesiàstics.⁽⁵⁾

La documentació d’origen notarial és la que trobem reflectida en les sèries referents al patrimoni i a la seva administració –testaments, capítols matrimonials, transferències de propietat, endeutament, comptabilitat...– i a la justícia –concòrdies, plets–⁽⁶⁾ tot i que aquests últims no eren estrictament notariais, sí que eren rubricats pel notari-escrivà de la cúria on es desenvolupava el procés.

Altrament, la documentació municipal i eclesiàstica és molt minsa. De la municipal podríem destacar un quadern amb una llista dels electors de l’any 1854, on consten les característiques que ha de complir cada elector, la contribució que ha de pagar, la seva renda anual... També és interessant la documentació de la Milícia Nacional, i molt especialment dos documents: el primer, una llista de l’any 1855, dels membres de l’esmentada Milícia, distribuïts segons els seus oficis i destinats a la construcció de la carretera de Roses, i l’altre, un document imprès de l’any 1854, signat per Abdó Terrades, Joan Tutau i cinquanta-cinc oficials més de la Milícia Nacional de Figueres, que porta l’encapçalament:

“Esposicion dirigida al ministro de la gobernacion, los gefes i oficiales de la milicia nacional de Figueras, abajo firmados, en solicitud de que sea relevado D. Enrique Climent y Vidal del cargo de sub-director de la Milicia Nacional de la provincia de Gerona”.

De la documentació eclesiàstica només ens ha arribat un trasllat de l’acta de consagració, l’any 1064, de l’església de Santa Maria de Castelló.

PATRIMONI DELHOM (1630-1866)

		vols.	doc.	Núm. Un. Ins.
0. Llibres mestre i inventaris				
Llibre mestre	1836-1863	1		1
Inventaris	XVIII-XIXI		3	1
1. Família i patrimoni				
<i>1.1. Documentació familiar</i>				
1.1.1. Genealogia i heràldica	1838		1	1
1.1.2. Capítols matrimonials	1730-1861		5	1

5. A. ADROHER, P. GIFRE, “Arxius patrimonials, propostes de treball”, *Annals de l’Institut d’Estudis Empordanesos*, vol. 21, 1988, p. 269.

6. Generalment els plets, que en els arxius patrimonials es troben individualitzats, els podem trobar també en els arxius de les cúries senyoriais.

1.1.3. Testaments	1731-1866		17	1
Clàusules hereditàries	XVIII-XIX		1	1
Consulta drets hereditaris	1833		1	1
1.1.4. Correspondència particular	1763-1864		304	2
1.1.5. Memòries, conferències	1825, 1846, 1854		4	1
1.1.6. Títols, condecoracions	1815-1856		6	1
1.1.7. Nomenaments, càrrecs	1818-1855		18	1
<i>1.2. Documentació patrimonial</i>				
1.2.1. Inventari de béns	1838, 1845 (s. XIX)		4	3
1.2.2. Plànols de propietat	1848, 1859		2	3
1.2.3. Acanaments, peritacions	1840, 1844, 1857		7	3
1.2.4. Establiments	1736-1853		25	3
Subestabliments	1826-1835		11	3
1.2.5. Precaris i establ. emfitèutics	1846-1858		4	3
<i>1.2.6. Transferències de propietat</i>				
1.2.6.1. Compra-vendes	1679-1874		15	4
1.2.6.2. Compra béns desamort.	1842-1859		16	4
1.2.6.3. Agnicions de bona fe	1679-1845		6	4
1.2.6.4. Cessions	1824-1852		3	4
1.2.6.5. Donacions	1732-1806		5	4
1.2.6.6. Accions societat minera	1845-1846		16	4
<i>1.2.7. Crèdit i endeutament</i>				
1.2.7.1. Censals	1735-1856		12	4
1.2.7.2. Lluïció de censals	1736-1737		2	4
Liquidació de crèdits	1842, 1844, 1856		3	4
1.2.7.3. Debitoris	1744-1860		6	5
1.2.7.4. Préstecs	1844-1862		4	5
<i>1.2.8. Comptabilitat</i>				
1.2.8.1. Èpoques	1706-1867		18	5
1.2.8.2. Rebuts	1763-1865		102	5
Cartes de pagament de béns desamortitzats	1840-1863		35	5
<i>1.2.9. Administració del patrimoni</i>				
1.2.9.1. Arrendaments	1763-1859		46	6
1.2.9.2. Comptes	1821-1865	6	60	6
1.2.9.3. Abonaments	1830		1	6
1.2.9.4. Poders	1796-1835		7	7
1.2.9.5. Llogar treballadors	1838		1	7
1.2.10. Definicions	1861		1	7
2. Documentació judicial				
2.1. Plets	1782-1856		9	7
2.2. Convenis	1838-1863		5	7
Compromisos	1840-1842		4	7
Concòrdia	1710, 1982		2	7
2.3. Sentències	1839-1856		8	7

2.4. <i>Judicis verbals</i>	1831-1859	4	7
2.5. <i>Actes de conciliació</i>	1842-1861	12	7
3. Documentació municipal			
<i>3.1. Administració municipal</i>			
3.1.1. Acta Ple municipal	1854	1	8
3.1.2. Correspondència	1843-1849, 1856	49	8
<i>3.2. Hisenda</i>			
3.2.1. Contribucions	1839-1840	2	8
3.3. <i>Electors</i>	1854	3	8
3.4. <i>Permisos, concessions</i>	1842	2	8
<i>3.5. Seguretat pública</i>			
3.5.1. Passaport	1815-1827	4	8
3.5.2. Milícia nacional	1824-1856	27	8
4. Drets i rendes feudals			
4.1. <i>Capbreacions</i>	1630-1828	7	8
4.2. <i>Reconeixement de senyoria</i>	1818	1	8
4.3. <i>Censos</i>	/XVII/1820-1855	2	12
Llevadors	1856	1	8
Lluïsmes	XIX	1	8
4.4. <i>Redempció de drets feudals</i>	1841, 1857, 1861	3	8
5. Documentació militar			
5.1. <i>Sous i pensions militars</i>	1809, 1820-1860	6	9
5.2. <i>Passis de revista militar</i>	1817-1884	4	9
5.3. <i>Reglaments i circulars militars</i>	1816-17, 1828,1832	6	9
6. Documentació religiosa			
6.1. <i>Consagració església</i>	1064	1	9
6.2. <i>Causes pies (rebuts)</i>	1821-1828	4	9

PATRIMONI GIBERT (1638-1967)

		vols	doc.	Núm. Un. Ins.
0. Llibres mestre i inventaris				
Llibre mestre	XIX		10	
1. Família i patrimoni				
<i>1.1. Documentació familiar</i>				
1.1.2. Partides de bateig	1844		1	10
de casament	1862		1	10
de defunció	1862, 1890		2	10
1.1.3. Capítols matrimonials	/1638/1725-1861		5	10

1.1.4. Testaments	/1677-1693		
	1780-1893	11	10
1.1.5. Correspondència	1818-1917	63	10
1.1.6. Tutories	1858	1	10
1.1.7. Memòries	1812-58	1	10
1.1.8. Nomenaments, càrrecs	1884	2	10
<i>1.2. Documentació patrimonial</i>			
1.2.1. Inventari de béns	1824, 1881	5	10
1.2.2. Plànols de propietat	1873	1	10
1.2.3. Acanaments	1879	1	10
1.2.4. Establiments	1846	1	10
1.2.5. Transferències de propietat			
1.2.5.1. Compra-vendes	1750-1875	18	10
1.2.5.2. Compra béns desamort.	1841, 1845	3	11
1.2.5.3. Permutes	1825, 1850	2	11
1.2.5.4. Agnicions de bona fe	1842	2	11
1.2.5.5. Cessions i donacions			
Cessions	1808, 1842, 1846	3	11
Donacions	1693	1	11
1.2.5.6. Revenda	1728	1	11
1.2.5.7. Desnonament	1919	1	11
1.2.6. Crèdit endeutament			
1.2.6.1. Censals	1728, 1824	2	11
1.2.6.2. Lluïció	1792, 1831	2	11
1.2.6.3. Debitori	1810, 1818, 1880	3	11
1.2.6.4. Préstecs	1867-1917	8	11
1.2.6.5. Finiquito	1882	1	11
1.2.7. Comptabilitat			
1.2.7.1. Èpoques	1763-1923	23	11
1.2.7.2. Rebuts	1819-1948	109	11
Cartes de pagament			
de béns desamortitzats	1845-1863	28	11
Rebuts bàscula Gibert	1844-18889	1	12
1.2.8. Administració del patrimoni			
1.2.8.1. Arrendaments	1825-1913	19	12
1.2.8.2. Comptes	1819-1885, 1891	12	12
1.2.8.3. Poders	1886, 1910, 1919	3	12
1.2.8.4. Ajustament de preus	1709, 1818	2	12
1.2.9. Definicions	1709, 1828, 1840, 1844	4	12
2. Documentació judicial			
2.1. Plets	1840	1	12
2.2. Convenis	1860, 1891, 1922	5	12
2.3. Sentències	1866	1	12
2.4. Judicis verbals	1860	3	12
2.5. Actes de conciliació	1852, 1891-1951	10	12

3. Documentació municipal

3.1. Administració municipal

3.1.1. Peticions, concessions 1845, 1879, 1892,
1967 4 13

3.2. Hisenda

3.2.1. Cadastre 1753 1 13

3.3. Seguretat pública

3.3.1. Milícia nacional 1842 1 13

4. Drets i rendes feudals

4.1. Capbreu 1726-1732 1 13

4.2. Censos 1826-1896 2 10 13
Llevador 1861-1892 1 13

BIBLIOTECA

	anys extrems	total vols.
0. Diccionaris, enciclopèdies	1801-1849	15
1. Filosofia	1786-1817	3
2. Religió, Teologia	1802-1907	27
3. Ciències socials		
Política	1814-1862	3
Economia	1816	1
Dret, legislació	1816-1855	17
Administració	1848-1863	7
Ciència de la guerra	1768-1815	6
Ensenyament	1804-1884	15
Comerç	1803	1
5. Ciències pures		
Química	1813-1832	5
Ciències biològiques	1886	4
6. Ciències aplicades		
Medicina	1845	1
Agricultura	1829-1864	24
7. Arquitectura	1709	1
8. Literatura	1804-1882	23
Lingüística	1811-1846	3
9. Història	1772-1860	33
Geografia	1835-1850	2

També s'han conservat sis fulletons impresos sobre projectes, esdeveniments i memorials d'institucions:

Consuetuts, de la ciutat de Barcelona, sobre les servituts de les cases de honors, vulgarment dites den Sancta Cilia, Estamper Joan Pau Martí, Barcelona, 1709, 5 p.

Camino de Hierro titulado de la serenísima señora Infanta Da. Maria Luisa Fernanda desde S. Juan las Abadesas al puerto de Rosas, Memòria, Imp. de J. Verdaguer, Barcelona, 1844, 8 p.

Acto de apertura del curso académico de 1861 a 1862 en el Instituto local de 2ª enseñanza de la villa de Figueres, Memòria, Imp. de Lorenzo Miégevillè, Figueres, 1861, 28 p.

Reglamento del Hospital de la villa de Castellon de Ampurias, Imp. de Lorenzo Miégevillè, Figueres, 1865, 10 p.

FAGES DE ROMA, Narcís; FAGES DE SABATER, Marià, *Defensa de Dolores Batlle y Caritg, viuda de Geli, a causa del asesinato de D. Paulino Geli, hacendado y alcalde de Vilamacolum*, Imp. de Magriñá y Subirá, Barcelona, 1868, 50 p.

Instituto oficial de 2ª enseñanza de la villa de Figueras durante el año académico de 1869 a 1870, Memòria, Imp. de Lorenzo Miégevillè, Figueres, 1870, 9 p.

Ferro-carril del Bajo-Ampurdán. Línea de Caldas de Malavella al Fluvià y Francia, por la costa, Memòria, Imp. de L. Obradors y P. Sulé, Barcelona, 1877, 42 p., 1 plànol.

HEMEROTECA

1. Premsa	Anys extrems	total unitats
<i>El Ampurdanés</i>	1863	1
<i>La Ilustración Ibérica</i>	1888-1895	49
<i>La Ilustración Artística</i>	1886-1893	50
2. Publicacions periòdiques generals i legislatives		
<i>La Granja</i>	1850-1857	63
<i>Calendari del Pagès</i>	1884-1899	4
<i>Butlletí Oficial de la Província de Girona</i>	1838-1861	13

COL·LECCIONS ESPECIALS

1. <i>Arxiu d'imatges</i>	XIX-XX	58
2. <i>Receptes i cures medicinals</i>	XIX	11
3. <i>Cartografia i material gràfic</i>		
Cartells	XIX-XX	2
Anuncis publicitaris	XIX-XX	14
Atles	1841	8
4. <i>Goigs</i>	XIX	1
5. <i>Manuscrits</i>	XVIII	2
6. <i>Partitures musicals</i>	XIX	27